

Abstract: The presented study is based on a detailed analysis of the population structure of the town of Jablunkov, with a particular focus on the 1900 census data. It examines the population according to home affiliation and place of birth, as well as the composition of the population by age, sex and family status. It also considers the composition of the population according to the language of daily use, religious belief and education, and the distribution of the population according to economic activity and affiliation to the sector. The economic and social structures were researched within the context of the potential industrialisation process in this region at the turn of the 20th century. The analysis of the population of the town of Jablunkov from the 1900 census confirms that there was no industrial transformation in the region.

Keywords: population structure, census, cultural development, economic development, Jablunkov, Jablunkov region

Historická demografie, 2024, 48:2: 127–154

DOI: 10.21104/HD.2024.2.02

Contact: Mgr. Lukáš Turoň, Ph.D., Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Reální 5, 701 03 Ostrava, e-mail: lukasturon89@seznam.cz

Úvod

Příspěvek představuje sondu do populačních poměrů Jablunkova v roce 1900. Cílem je analyzovat situaci zkoumaného regionu v době, kdy v českých zemích probíhaly změny v reprodukčním chování, a doložit, zda a do jaké míry byla populace Jablunkova zasažena touto reprodukční transformací. Záměrem studie je rovněž na základě rozboru dochovaných sčítacích operátů z cenzu 1900 pro město Jablunkov doplnit současný stav poznání obyvatelstva českých zemí na přelomu 19. a 20. století a vyvrátit nebo potvrdit možný dopad industrializace na populaci tohoto města nacházejícího se na území rakouského Slezska.^[2] Tého

[1] Tato studie vychází z disertační práce Lukáš TUROŇ, *Vývoj populace Jablunkovska v „dlouhém“ 19. století* obhájené dne 15. 12. 2022 na Katedře historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

[2] Prezentovaná analýza vychází z digitalizace sčítacích operátů pro město Jablunkov z roku 1900 provedené 11. a 12. března 2013 Státním okresním archivem Karviná. K dispozici jsou ještě sčítací operáty pro Jablunkov z cenzu roku 1857 (z částí městské centrum, Bělá, Písečná

části českých zemí byla z historickodemografického hlediska věnována poměrně značná pozornost, zejména pokud jde o průmyslovou část regionu v době modernizace. Region Jablunkovska zůstával dosud spíše stranou zájmu, zpracovány byly zatím pouze dílčí sondy zabývající se populačním vývojem určité obce či farnosti, komplexní analýza struktur obyvatelstva Jablunkova na základě sčítání z roku 1900 doposud chyběla. Výzkum struktur obyvatelstva Jablunkova podle sčítání z roku 1900 je také neodmyslitelně spjat s hospodářským a sociálním vývojem Jablunkovska a Těšínska, proto mu bude v této studii věnována pozornost.

Výzkum skladby populací probíhá v historiografii i historické demografii podle základních biologických, kulturních či ekonomických charakteristik, jakými jsou zpravidla pohlaví, věk, rodinný stav, národnost, náboženské vyznání, vzdělání, ekonomická aktivita nebo příslušnost k hospodářskému odvětví. Pro přelom 19. a 20. století toto studium umožňují především údaje z moderních sčítání lidu, jež se v habsburské monarchii prováděla od roku 1869, kdy bylo zároveň poprvé evidováno přítomné obyvatelstvo a jeho domovské právo (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 237). V souvislosti s politickými, kulturními či ekonomickými proměnami společnosti se měnila rovněž skladba populace, a tak byly informace zjišťované při sčítáních lidu rozšiřovány, respektive nahrazovány jinými (Berrová, 2007: 155–156). To dokládá například postupná obměna znaků, kterými se sledovala ekonomická aktivita obyvatelstva, výčet povolání a podobně. Zachované sčítací operáty z jednotlivých cenů jsou proto zajímavým pramenem pro lepší porozumění době, v níž vznikly.

Předkládaný rozbor obyvatelstva Jablunkova podle sčítání z roku 1900 lze opřít o další studie věnované tomuto regionu nebo jeho blízkému okolí. Nejdůležitější informace nejen k vybrané oblasti přinesla práce Lumíra Dokoupila, Ludmily Nesládkové a Radka Lipovského *Populace Rakouského Slezska a severovýchodní Moravy v éře modernizace* (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014), která rovněž analyzovala skladbu obyvatelstva rakouského Slezska a severovýchodní Moravy na základě sčítání z let 1869–1910. Proměnami různých oblastí společnosti včetně demografických změn populace rakouského Slezska v období modernizace se zabývá dvoudílná publikace *Rakouské Slezsko v procesu modernizace 1742–1914* (Zářický a kol., 2020). Struktura obyvatelstva Jablunkova v roce 1900 byla analyzována v širším kontextu populačního vývoje severovýchodní Moravy a české části Slezska, a to zejména v komparaci se skladbou obyvatelstva Frýdku-Místku (Lipovski, 2008) a některých obcí Jablunkovska a Třinecka ve stejném období (Bialoň, 1986; Litnerová 1988; Rachfalíková 1987; Turoň, 2016).

Pro zařazení populačního vývoje do kulturně-hospodářsko-sociálního kontextu byla využita zjištění obsažená například v pětidílné monografii *Těšínsko*

---

a Žihla), dále pak pro město Třinec a obec Vendryni ze sčítání v letech 1900 a 1910. Uvedené sčítací operáty jsou dostupné v elektronické podobě v Digitálním archivu Zemského archivu v Opavě, Státní okresní archiv Karviná, Okresní úřad Český Těšín.

(Stolařík – Štika – Tomolová, 1997; Stolařík – Štika – Tomolová, 2000; Stolařík – Štika, 2001; Štika, 2002; Štika, 2003) a v publikacích věnujících se dějinám jednotlivých obcí zkoumaného regionu, a to jak v české, tak polské části Těšínska, například v několika monografiích o Jablunkovu (Szpyrc, 1999; Szpyrc 2002; Szpyrc, 2010; Stará, 2000; Wawreczka, 2019).

Historicko-geografický kontext zkoumaného regionu

Jablunkovsko^[3] se nachází v nejvýchodnějším cípu České republiky, leží na rozhraní tří států – České republiky, Slovenska a Polska. Jablunkovsko se rozprostírá v širším teritoriu Těšínska, respektive těšínského Slezska, Těšínsko je pak součástí rozsáhlého historicko-geografického evropského území Slezska, jehož hlavním městem byla Vratislav. Těšínské knížectví bylo ve sledovaném období součástí korunní země habsburské monarchie Rakouského Slezska, která byla po ztrátě celého Slezska profilována jako samostatná historická země, někdy též nazývaná jako Vévodství slezské. Těšínsko bylo vedle severozápadního Opavského knížectví jeho jihovýchodní částí. Hlavním městem se po ztrátě Vratislavi stala Opava jakožto největší město rakouského Slezska. Na západě tvořila historickou hranici těšínského Slezska s Moravou řeka Ostravice, někdejší Horní Uhry na jihu byly odděleny pásem Moravkoslezských Beskyd s nejvyšší Lysou horou (1323 m n. m.), na východě od Polska či Haliče představovala hranici řeka Bělá a pás Slezských Beskyd s nejvyšším vrcholem Skrzyczne (1257 m n. m.). Severní hranice se táhla podél řeky Visly a Olše až po její ústí do Odry, čímž bylo historické území Těšínska odděleno od zbylých knížectví Horního Slezska (Ondřeka a kol., 2008; Stolařík – Štika – Tomolová, 1997; Stolařík – Štika – Tomolová, 2000; Stolařík – Štika, 2001; Štika, 2002; Štika, 2003; Žáček, 2004; Korbelařová, 2008; Pregiel – Przerwa 2005). V současnosti připadá z těšínského Slezska České republice přibližně 1277 km² (56 %), Polské republice 1005 km² (44 %) (Tomášová, 2018: 13). Historickým hlavním městem byl Těšín rozdělený státní hranicí procházející po řece Olši na Český Těšín a polský Cieszyn, historické centrum Těšína se nachází na polském území. V současnosti je polské těšínské Slezsko součástí Slezského vojvodství. V České republice je těšínské Slezsko součástí Moravkoslezského kraje (Ondřeka a kol., 2008: 10–12).

---

[3] Až na sníženinu v podobě Jablunkovské brázdy, která má nadmořskou výšku 322 až 588 m n. m., a údolí řek Olše, Hluchové či Lomné, je Jablunkovsko pahorkatina ze všech stran obklopená horami Moravkoslezských a Slezských Beskyd s výškou kolem hranice 1000 m n. m. V souvislosti s těmito podmínkami panovalo na Jablunkovsku spíše chladné počasí, průměrná teplota vzduchu byla v Jablunkově na počátku 20. století 7,4 °C. Jablunkov společně s nýdeckou venkovskou částí Hluchová a Horní Lomnou-Salajkou patřily k nejdeštěvějším oblastem Těšínska (Stolařík – Štika – Tomolová, 1997: 14–19, 28–32; Cichá, 2017).

Těšínsko patřilo nejen v předmoderním období, ale též ve druhé polovině 18. a během 19. století mezi regiony s převládajícím venkovským nebo maloměstským osídlením, což platilo rovněž pro Jablunkovsko. Před první světovou válkou bylo na Těšínsku jenom osm sídel s městským statutem (Těšín, Bílsko, Bohumín, Frýdek, Fryštát, Jablunkov, Skočov, Strumeň). Nárůst počtu obyvatel ve městech těšínského Slezska nastal až během poslední třetiny 19. století. Industrializace přispěla ke zvýšení počtu obyvatel v nejprůmyslovějších sídlech západní části Těšínska (Polská Ostrava, Orlová, Karviná, Třinec), naopak obyvatelstvo některých sídel na východě či jihu historické země stagnovalo (Jablunkov, Strumeň) (Hruška – Jarošová – Lipovski, 2021: 178).

Jablunkov^[4] je dnes nejvýchodnějším městem České republiky, avšak nikoli historického území Těšínska, kde tuto roli plní Bílsko-Bělá v Polsku. Jablunkov je dále nejižnějším městem celého Slezska. Mezi nejvýznamnější části Jablunkova patří Bělá, jejíž název je odvozen od bělení plátna. Pro tuto městskou část byly také typické dřevěné a částečně zděné chalupy tkalců (Cichá a kol., 2000: 37; Szpyrc, 1999: 74). Další městskou částí byla Žihla, na jejímž území byla v roce 1867 vybudována přádelna lnu, jež přinesla obživu hlavně chudší části podhorské populace regionu. Z Haliče se dovážela koudel, která se sprádala na nitě nezbytné pro výrobu hrubého plátna na pytlou. Na Těšínsku byla větší pouze přádelna lnu v Těšíně. V roce 1903 byla na místě přádelny v Žihle založena továrna na kovové knoflíky, hliníkové nádoby a drobné kovové zboží. V těchto provozech byly zaměstnány především ženy přicházející jednak z horských oblastí Jablunkovska včetně Jistebné nebo Javořinky, ale též z nížinných oblastí Třinecka (Nebory). Jednalo se hlavně o mladší ženy, muži byli zaměstnáni nejčastěji jako mechanici, zámečníci, nosiči, skladníci a podobně (Lipovski, 2020; Stará, 1988; Mitrenga 1974). Část výroby, zejména připevňování knoflíků na karton, byla svěřována domácím výrobcům. Součástí Jablunkova byla vedle převážně tradiční zemědělské osady Písečná také Městská Lomná. K osidlování údolí řeky Lomné došlo přibližně do 18. století a jako první se tam začali usazovat Jablunkované, čímž vzniklo jižní předměstí Jablunkova. Kolonizace oblasti proti toku řeky měla z velké části pastevecký ráz (Stará, 2000: 52–53). Valašsky orientovaným způsobem hospodaření, tedy zemědělstvím, lesnictvím a pastevectvím, se jak obyvatelé Písečné, tak Městské Lomné významně odlišovali od spíše řemeslnicky a obchodnický zaměřených Jablunkovanů z městského centra nebo tovární Žihly.

Jablunkovsko se nacházelo v oblasti, ve které hrálo v celém 19. století převážující hospodářskou úlohu zemědělství. V horských a podhorských lokalitách se pro nízký podíl orné, převážně kamenité půdy namísto polního hospodářství

---

[4] Jablunkov se rozkládá v údolí řeky Olše, v roce 2021 měl pět a půl tisíce obyvatel. Český statistický úřad, Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2021, Praha 30. dubna 2021, <https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17f-ba60021e5c54?version=1.1>. (16. 3. 2024).

prosazovalo horské pastevectví – salašnictví, pasekářství nebo lesní hospodářství napojené na rozvoj těžkého průmyslu na Těšínsku. Postupně a velice pozvolna od přelomu 19. a 20. století měl na tento region vliv těžký průmysl, v jehož čele stály zejména Třinecké železářny, Košicko-bohumínská železniční dráha a vzdálenější Ostravsko-karvinský uhelný revír a Vítkovické železářny.

V souvislosti s vytvářením ostravské průmyslové oblasti přetrvaly až do první světové války dvě základní tendence, a to rychlý populační růst industrializovaných obcí a zpomalení, respektive stagnace či dokonce depopulace širšího zázemí. Zatímco oblasti jako Ostravsko, Bohumínsko nebo Fryštátsko s rozvojem těžkého průmyslu prožívaly dynamický explozivní populační růst, jihovýchodně od průmyslových zón byl vývoj obyvatelstva méně dynamický. Nejvyšší přírůstek zaznamenal soudní okres Těšín, převážně zásluhou městského střediska Těšina a hutnického Třince, avšak hornatější části Těšínska postihla stagnace či mírná depopulace (soudní okresy Skočov, Strumeň, Jablunkov) (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 49–66). Jednalo se převážně o komunikačně hůře dostupné oblasti. Významnou roli hrála na Těšínsku přeměna tradiční textilní výroby v moderní textilní průmysl, hlavně v městských centrech Frýdek a Bílsko. Jablunkov, centrum tradičního, převážně domácího textilnictví, tuto transformaci nezachytil.

Zásadním mezníkem pro rozvoj hospodářství těšínského Slezska včetně Jablunkovska byla výstavba železniční sítě. Severní dráha císaře Ferdinanda včetně jejího propojení do Bílska, Ostravsko-frýdlantská dráha a Košicko-bohumínská dráha umožnily spojení Těšínska s hospodářskými středisky v habsburské monarchii i v zahraničí. Železnice výrazně přispěla k industrializaci slezského regionu. Košicko-bohumínská dráha byla stěžejním spojením českých zemí a Horních Uher. Jablunkov se však ocitl mimo toto spojení, což se zřejmě odrazilo v mírnějším populačním růstu.

Prameny a zdroje dat

Pro analýzu populace Jablunkova posloužily jako základní pramen a zdroj dat sčítací operáty z roku 1900. Od 19. století tvořilo Jablunkov několik městských částí – Bělá, Radvanov, Záhoří, Písečná, Žihla, Lísky, Vitališov, Městská Lomná a Černé. Vlastní město bylo o poznání menší, dříve jej vyznačoval kruhový obvod stodol s přilehlými poli, která měšťané vlastnili (Szpyrc, 1999: 28). Rozboru bylo podrobeno město Jablunkov a jeho městské části Písečná, Bělá a Žihla. Sčítací operáty těchto lokalit jsou přístupné online v Digitálním archivu Zemského archivu v Opavě.^[5] Naopak analýza nemohla být provedena u menších jablunkovských

---

[5] Zemský archiv v Opavě, Úřední sčítání 1900, Okresní úřad Český Těšín, inv. č. 62, kn. 62, Těšín [okres], Jablunkov [soudní okres], Jablunkov [obec], čp. 1–69, 71–74, 76–83, 85, 86, 89, 91, 93, 94, 97–177, 179–208, 210, 211, 213–216, 301–315, 317–373; tamtéž, Úřední sčítání 1900, Okresní úřad Český Těšín, inv. č. 63, kn. 63, Těšín [okres], Jablunkov [soudní okres], Jablunkov

městských částí Lísky, Městská Lomná, Radvanov, Vitališov, Vojtěchov a Záhoří, jejichž sčítací operáty se nepodařilo nalézt, pravděpodobně se nedochovaly.^[6] I přes tento problém se z dochovaných sčítacích operátů podařilo zanalyzovat údaje 3115 obyvatel. Výsledky jsou prezentovány jednak za město Jablunkov jako celek, jednak za jednotlivé městské části. Vzhledem k tomu, že Jablunkov měl v roce 1900 celkem 3521 obyvatel,^[7] týká se rozbor 88,5 % populace. Ve sčítacích operátech bylo celkem 3126 záznamů, avšak v 11 případech nebyl dům obydlen, proto se výpočty prováděly pouze s reálnými zjištěnými obyvateli (3115 osob). Formuláře použité pro Jablunkov v roce 1900 byly dvoujazyčné, vytištěny byly německy a polsky.^[8] Sčítání lidu proběhlo k 31. prosinci 1900. Datum sčítání bylo zvoleno tak, aby bylo v místě bydliště sečteno co nejvíce osob, protože se v zimě na přelomu kalendářních let předpokládala nízká pohyblivost obyvatel.

Při cenzu v roce 1900 byli všichni majitelé bytů nebo sčítací komisaři povinni vyplnit sčítací arch, který ve své první části obsahoval údaje o přítomných rodinných příslušnících, o osobách v podnájmu, nocležnících, hostech, služebných. Druhá část archu se týkala popisu bytu (místo, kde se nachází, počet místností a jejich účel – zda slouží k bydlení nebo k provozování živnosti). Třetí část přinášela jmenovitý seznam přítomných osob, poslední část pak poskytovala informace o domácím užitkovém zvířectvu. V závěru sčítacího archu byly uvedeny adresy stálých živnostenských nebo průmyslových provozoven. Vedle toho byl majitel domu povinen vyplnit tzv. obálkový arch, ve kterém byla zapsána jména všech držitelů bytů v domě, počet místností každého bytu a jejich využití (Myška – Zářícký a kol., 2008: 46–60; Maur, 1978, 50–51; Kárníková, 1965, 304–307;

[obec], Písečná [část obce], čp. 1–63, Bílá [část obce], čp. 1–27, 29–32, Žihla [část obce], čp. 1–22. Dále souhrnně jako Sčítání 1900.

[6] Hlavním problémem pro oblast těšínského Slezska je torzovitost dochování a až na malé výjimky úplná ztráta sčítacích operátů. Ke zmizení tohoto pramenného materiálu došlo pravděpodobně během nacistického záboru Těšínska (Dokoupil, 1990: 12).

[7] Gemeindeflexikon der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. Dezember 1900. Herausgegeben von der K. K. Statistischen Zentralkommission. XI. Schlesien, Wien 1906, s. 43.

[8] Sčítací operáty Jablunkova pro rok 1900 obsahovaly název obce či města a číslo popisné, osobní číslo, jméno a příjmení osoby, její poměr k majiteli bytu, pohlaví, rodinný stav, datum narození (den, měsíc, rok), místo narození (obec či město, politický okres, země), domovské právo (město nebo obec, politický okres, země), náboženské vyznání, obcovací řeč, hlavní povolání a postavení v něm, vedlejší povolání a postavení v něm, záznam o zaměstnání v živnosti, průmyslu nebo obchodě, gramotnost (znalost čtení a psaní), přítomnost trvalá nebo přechodná, u trvalých počátek nepřetržitého pobytu, nepřítomnost trvalá či přechodná, místo nepřítomnosti. Dále se ve sčítacích operátech Jablunkova z roku 1900 evidovali koně (hřebci, klisny, kobyly, valaši, hřibata), hovězí dobytek (krávy, býci, jalovice, telata, volí), mezci, muly a osli, kozy, ovce včetně beranů a jehňat, potom prasata, prasnice, selata, počet úlů a drůbeže (slepice, kachny, husy a jiná drůbež).

Pavlík – Rychtaříková – Šubrtová, 1986: 68–72; Sekera, 1978: 12–17). Nově se u sčítaných sledovalo místo, respektive způsob ekonomické činnosti, zda osoba neměla trvalé místo pro ekonomickou aktivitu (podomní obchodníci), jestli pracovala v domě zákazníků za mzdu (čeledíni), nebo vykonávala práci ve stálé provozovně (dělníci) (Berrová, 2007: 156; Myška – Zářický a kol., 2008: 46–55).

Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku

Z výzkumu skladby populace Jablunkova podle pohlaví v roce 1900 vyplynulo, že se ve zkoumaném městě na přelomu 19. a 20. století udržovala tradiční struktura, pro kterou je charakteristické vyšší zastoupení žen v populaci. Z celkového počtu 3115 obyvatel bylo mužů 1431 (45,9 %) a žen 1684 (54,1 %) a tomu odpovídal nízký index maskulinity (850 mužů na 1000 žen). Přitom v úhrnu českých zemí měly ve stejném roce ženy převahu nad muži, a to v poměru 942 : 1062 (Kárníková, 1965: 340). Ve všech městských částech Jablunkova byla zjištěna převaha žen. Nejzřetelnější feminita jablunkovské společnosti byla objevena v městské části Bělá, index maskulinity činil 815. Zvýšený podíl žen v Bělé lze vysvětlit zejména větším zastoupením ve věkové kategorii 15–59 let (maskulinita pouze 809). Ženy v této části Jablunkova pracovaly především jako dělnice nebo pastýřky v zemědělství, dále v domácnosti jako služky, pomocnice, chůvy, pokojské, kuchařky nebo v domáckém průmyslu jako tkadleny.

TABULKA Č. 1. OBYVATELSTVO JABLUNKOVA PODLE VĚKOVÝCH SKUPIN NA ZÁKLADĚ SČÍTÁNÍ V ROCE 1900 (V %)

TABLE 1. POPULATION OF JABLUNKOV ACCORDING TO AGE GROUPS, BASED ON THE 1900 CENSUS (IN %)

Celé město/část města	0–14 let			15–49 let			50+ let		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Jablunkov	15,7	16,8	32,5	22,9	27,8	50,7	7,2	9,6	16,8
Jablunkov-centrum	15,0	15,4	30,4	23,6	28,6	52,2	7,6	9,8	17,4
Písečná	17,3	22,4	39,7	21,6	25,0	46,6	5,9	7,8	13,7
Bělá	16,5	16,3	32,8	22,4	27,9	50,3	6,2	10,7	16,9
Žihla	17,3	19,6	36,9	20,1	25,7	45,8	10,1	7,2	17,3

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Rozbor struktury populace Jablunkova podle věku byl založen na zastoupení tří hlavních věkových skupin (dětské 0–14, reprodukční 15–49 a postreprodukční 50+). Zpravidla se rozlišují tři typy populací: progresivní (výrazná převaha dětské složky), stacionární (dětská a postreprodukční složka jsou zhruba vyrovnané)

a regresivní typ (složka postreprodukční převažuje nad dětskou) (Maur, 1978: 92–93; Srb, 2004: 100–104). Pro důkladnější analýzu věkové skladby je obyvatelstvo Jablunkova dále rozděleno do pětiletých věkových skupin počínaje kategorií 0–4 a konče věkovou skupinou 85+ (Srb, 2004: 104–106).

Obyvatelstvo Jablunkova představovalo v roce 1900 spíše stacionární typ populace (Graf č. 1), i když dětská věková kategorie 0–14 let vykazovala poměrně vysoký podíl 32,5 %. Zastoupení reprodukční věkové skupiny bylo výrazné a činilo 50,7 %, avšak s nižším zastoupením mužů a žen ve věkových skupinách 25–34. Na postreprodukční věkovou kategorii připadalo 16,8 %. Podle schématu A. G. Sundbärga měla progresivní populace obsahovat 40 % osob v kategorii 0–14 let, v reprodukční kategorii 50 %, kdežto stacionární typ populace v dětské kategorii 26,5 %, v reprodukční 50,5 % a v postreprodukční kategorii 23 % (Maur, 1978: 93).

Nižší zastoupení dětské složky v Jablunkově bylo zřejmě důsledkem vyšší emigrace zejména mladších lidí, v tom i rodin s dětmi. Zůstávali převážně staří, jejichž podíl na celkovém obyvatelstvu Jablunkova se tím zvýšil. Výzkum hrubé míry porodnosti na přelomu 19. a 20. století prokázal, že v městské populaci Jablunkova podíl dětské složky obyvatelstva v roce 1900 klesal v důsledku permanentně nízké natality (Turoň, 2022: 174–176).

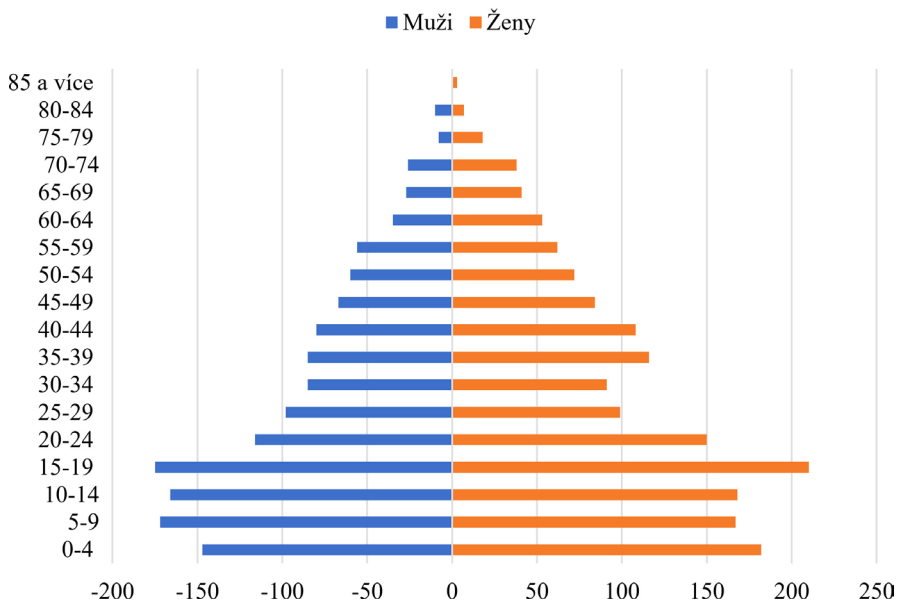
Vyšší zastoupení osob v reprodukčním a vyšším věku mohlo být vedle vyššího počtu starousedlíků, kteří setrvali v dlouhodobě převládajícím zemědělství a řemeslech, způsobeno také imigrací ze vzdálenosti 10 až 20 km, kdy lidé přicházeli do Jablunkova zejména z okolních obcí. Ve všech věkových kategoriích byla v Jablunkově zjištěna vyšší či nižší feminita, což může dokazovat tradiční charakter Jablunkova lpícího stále na řemeslech a zemědělství, kde bylo zaznamenáno vysoké zastoupení ekonomicky aktivních žen. Nejnižší úroveň maskulinity byla ve věku nad 60 let (696).

Struktura obyvatelstva Jablunkova se tolik nelišila od celozemské situace, pro kterou v roce 1900 platilo, že 33,9 % populace bylo v dětském věku, v reprodukčním věku 49,1 % a ve věku nad 50 let 17 % (Kárníková, 1965: 340). V Jablunkově ukázal rozbor pětiletých skupin produktivního věku v roce 1900 převahu mladších ve věku 15–19 let, na druhém místě ve skupině 20–24 let. Může to rovněž souviset s odchodem mladých lidí za prací, do služby a chlapců na vojnu. Při sčítání nebyli v obcích sčítáni muži v činné vojenské službě.

Nápadné bylo v Jablunkově snížení zastoupení ve věkových kategoriích 45–49 let a 50–54 let vzhledem k předcházejícím věkovým skupinám, což odpovídá lidem narozeným v letech 1846–1855, tedy v době tzv. hladových let, kdy se projevil vliv epidemií a živelních katastrof, které se v té době Jablunkovskem a celým Těšínskem prohnaly. Přírozená měna vykazovala v té době v Jablunkově velmi nepříznivou bilanci. Naopak relativně velké zastoupení věkových skupin 35–39 let a 40–44 let, tedy lidí narozených v letech 1856–1865, lze vysvětlit zvýšením porodnosti při snížení úmrtnosti v období po tzv. hladových letech.

GRAF Č. 1. VĚKOVÁ PYRAMIDA OBYVATELSTVA JABLUNKOVA NA ZÁKLADĚ SČÍTÁNÍ V ROCE 1900
 GRAPH 1. AGE PYRAMID OF THE POPULATION OF JABLUNKOV BASED ON THE 1900 CENSUS

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu

Analýza skladby obyvatelstva Jablunkova podle rodinného stavu přinesla výsledky, které odpovídaly soudobým zvyklostem, pokud jde o intenzitu sňatečnosti a věk při vstupu do manželství. Do manželství vstupovali muži později než ženy: ve věku 15–24 žilo v manželství pouze 4,3 % mužů, ale 15 % žen. Ve vyšším věku se naopak projevily rozdíly v úmrtnostních poměrech a v možnostech případného opakovaného sňatku: zatímco z mužů starších 60 let bylo ovdovělých 22,1 % a 72 % mužů bylo ženatých, z žen téhož věku bylo ovdovělých 49,4 % a vdaných pouze 25 % (srov. Tabulku č. 2). Na přelomu 19. a 20. století zůstával v populaci relativně větší podíl osob trvale svobodných (ze starších 50 let), což se častěji týkalo žen než mužů. Například ve věku 45–54 let zůstalo svobodných 10,2 % mužů, ale 22,2 % žen.

Tato data v podstatě odpovídají údajům pro rakouské Slezsko z roku 1900 (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 242–243). Rozbor prokázal, že i populace

nejvýhodnějšího regionu českých zemí náležela k západoevropskému modelu rodiny. Sňatky byly totiž realizovány ve vyšším věku a relativně vysoká část populace zůstala trvale svobodná.

TABULKA Č. 2. STRUKTURA POPULACE JABLUNKOVA PODLE RODINNÉHO STAVU A POHLAVÍ NA ZÁKLADĚ SČÍTÁNÍ V ROCE 1900
TABLE 2. POPULATION STRUCUTURE OF JABLUNKOV ACCORDING TO MARITAL STATUS AND GENDER BASED ON THE 1900 CENSUS

Věkové kategorie	Muži							
	svobodní		ženatí		ovdovělí		celkem	
	absolutní počty	%	absolutní počty	%	absolutní počty	%	absolutní počty	%
0–14	481	100,0	0	0,0	0	0,0	481	100,0
15–19	175	97,2	5	2,8	0	0,0	180	100,0
20–29	169	75,8	52	23,3	2	0,9	223	100,0
30–39	36	20,4	139	79,0	1	0,6	176	100,0
40–49	21	13,9	125	82,8	5	3,3	151	100,0
50–59	8	6,9	105	90,5	3	2,6	116	100,0
60+	6	5,8	75	72,1	23	22,1	104	100,0
Celkem	896	62,6	501	35,0	34	2,4	1431	100,0
Věkové kategorie	Ženy							
	svobodné		vdané		ovdovělé		celkem	
	absolutní počty	%	absolutní počty	%	absolutní počty	%	absolutní počty	%
0–14	513	100,0	0	0,0	0	0,0	513	100,0
15–19	203	95,3	10	4,7	0	0,0	213	100,0
20–29	154	60,2	99	38,6	3	1,2	256	100,0
30–39	51	24,1	140	66,0	21	9,9	212	100,0
40–49	42	21,4	128	65,3	26	13,3	196	100,0
50–59	25	18,7	78	58,2	31	23,1	134	100,0
60+	41	25,6	40	25,0	79	49,4	160	100,0
Celkem	1029	61,1	495	29,4	160	9,5	1684	100,0

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Kategorie oddaných byla procentuálně nejčastěji zastoupena v částech Žihla a Písečná, naopak nejméně jich bylo v městském centru a v Bělé. Zaměříme-li se na absolutní počty, v Jablunkově bylo více svobodných žen než mužů. Může to být

určitý projev nepřímého vlivu industrializace na populační vývoj Jablunkova. Lze odhadovat, že mladí svobodní muži odcházeli do Třince, zatímco do Jablunkova přicházely svobodné ženy, které na zdejším sňatkovém trhu nenacházely dostatek mužů. Podíl ovdovělých byl v celém Jablunkově docela vysoký, většinu vždy představovaly ženy, nejvíce v osadě Bělé (maskulinita 129) a městském centru (maskulinita 198), ale v Žihle převažovali vdovci (maskulinita 1500). Kategorie rozvedených či rozloučených se ve zkoumané části populace Jablunkova roku 1900 nevyskytla.

Struktura obyvatelstva podle místa narození

Rubrika „místa narození“ nemá úplnou vypovídací hodnotu, protože místo narození nevypovídalo o příchodu rodičů do měst či obcí (Lipovski, 2008: 270). Nicméně bylo o něco lepším ukazatelem teritoriálního původu než určování podle domovské příslušnosti. Zjišťovalo se však až od roku 1890 poté, co se systém domovského práva ukázal jako nevhodný. Na základě sčítání v roce 1880 převyšoval v některých průmyslových oblastech počet cizího obyvatelstvo nad domácím i několikanásobně (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 215).

Téměř dvě třetiny (62,1 %) obyvatel Jablunkova se narodily přímo ve městě nebo v jeho městských částech, 86,5 % v těšínském okrese, 2,2 % v okrese Čadca, 1,5 % v bílském okrese a 1,1 % v haličském okrese Živec. Většina obyvatel Jablunkova se narodila v rakouském Slezsku (89,7 %), následovaly Uhry (3,5 %), Halič (2,4 %) a Morava (2,2 %). Nejvyšší zastoupení rodáků z rakouského Slezska bylo v Písečné (98 %) a Žihle (95,5 %).

Pouze 0,6 % populace Jablunkova pocházelo z Čech, přičemž čtvrtina z nich se narodila v okrese Broumov, další čtvrtina pak měla svůj původ v okresech Litomyšl a Hořovice, jeden člověk se narodil v Praze. Uvedené okresy Broumov nebo Litomyšl měly dlouhou textilní, zejména soukenickou tradici založenou na domácké výrobě, avšak na příklad v Litomyšli došlo ve třetí čtvrtině 19. století k úpadku, což vyvolalo populační stagnaci. V závěru 19. století nastal ve velké části této oblasti další pokles počtu obyvatel zaměstnaných v textilní výrobě, takže v něm došlo k „úniku z venkova“, v celém kraji postupně opět převažovalo v obživě obyvatel zemědělství, případně se lidé odstěhovali (Kárníková, 1965: 252–253). Je možné, že někteří z evidovaných obyvatel okresů Litomyšl, Broumov nebo Rychnov nad Kněžnou přišli do Jablunkova za novými pracovními příležitostmi, neboť většina z nich byla v Jablunkově od osmdesátých a devadesátých let 19. století. Tito imigranti našli na Jablunkovsku uplatnění v dělnických profesích (pracovníci v železničních provozech, práce při parní pile), v odborných řemeslnických profesích (klempíř, tesař, holič) nebo ve státní správě (písař) a obchodu.

Z Haliče pocházely zejména osoby narozené v okresech Živec (42,5 %) a Vadovice (17,8 %), následovaly okresy Bělá, Myšlenice nebo Milůvka. Všechny osoby z haličského okresu Myšlenice přišly do Jablunkova v letech 1893, 1898 a 1900,

věnovaly se řemeslům. Polovina příchozích z okresu Živec byla v Jablunkově zaměstnána v zemědělství. Pouze jednotlivci pracovali při železnici, v parní továrně na cihly nebo ve stavebnictví, mezi těmito osobami se nacházel také pekař, hrobník, švec, mlynář nebo knihvazačka.

Z Uher tvořili drtivou většinu lidé narození v okresu Čadca (63,1 %), následovali obyvatelé narození v okresech Žilina, Kysucké Nové Mesto a Spiš, tři lidé se narodili v Užhorodu, jedna osoba v Bratislavě a Budapešti. Nejvíce lidí z Uher přišlo do Jablunkova z vesnic Čierne a Svrčinovec, které byly od Jablunkova vzdáleny 16, respektive 13 km. Migrace jenom z těchto dvou obcí tvořila mezi všemi přistěhovalci z okresu Čadca 43 %. Z převážně rolnického, pasteveckého a dřevařského regionu Kysuce (Garajová, 2019: 18–19) se příchozí ze vsí Čierne a Svrčinovec dostávali do Jablunkova ponejvíce v devadesátých letech 19. století nebo přímo v roce 1900, přičemž 70 % z nich se v novém bydlišti věnovalo v hlavním oboru povolání zemědělství.

Z Moravy pocházeli lidé narození zejména v okresech Místek (15,9 %), Valašské Meziříčí a Nový Jičín (shodně 11,6 %), v menší míře potom v okresech Třebíč, Jihlava, Olomouc a Uherské Hradiště. V místeckém okrese představovalo hlavní odvětví průmyslu textilnictví (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 28). Rovněž Nový Jičín byl městem s rozvinutou textilní výrobou, která ani na přelomu 19. a 20. století nezažila výraznější úpadek nebo stagnaci, naopak Valašské Meziříčí se ve stejném období z kdysi významného střediska soukenické výroby dostalo do stagnace (Kárníková, 1965: 248, 277). Příchozí z okresů Místek, Valašské Meziříčí a Nový Jičín však v Jablunkově hledali patrně jiné uplatnění než v tradiční textilní výrobě (švec, ošetřovatelky, úředníci, pracovníci na železnici, obchodníci s masem, moukou nebo dřívím, pekaři, pečovatelé o chudé, hrnčíři, malíři a podobně).

Z rakouského Slezska byl nejčastěji v rubrice politický okres u místa narození uveden Těšín (96,3 %), následovali přistěhovalci z bílského okresu (1,8 %). Další okresy rakouského Slezska měly již zastoupení výrazně nižší (Fryštát, Opava, Krnov a Jeseník). Zejména Bílsko, ale rovněž například Krnov byly lokality proslulé textilní výrobou (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 27–28), proto zde mohly být určité obchodní i migrační kontakty s Jablunkovem. Z okresu či města Bílska však dle jablunkovských sčítacích operátů z roku 1900 imigrovali především státní či obecní úředníci, dělníci na železničních provozech nebo třeba odborní pracovníci (obuvník, lékař, ošetřovatelka, farář, učitel, kominík, majitelé obchodů).

TABULKA Č. 3. STRUKTURA OBYVATEL PODLE VZDÁLENOSTI MÍSTA JEJICH PŮVODU OD JABLUNKOVA NA ZÁKLADĚ SČÍTÁNÍ V ROCE 1900 (V %)

TABLE 3. STRUCTURE OF THE POPULATION ACCORDING TO THE DISTANCE OF THEIR PLACE OF ORIGIN FROM JABLUNKOV BASED ON THE 1900 CENSUS (IN %)

Vzdálenost místa původu	Podíl osob
do 10 km	77,8
10–20 km	7,3
20–30 km	2,6
30–40 km	1,8
40–50 km	1,1
nad 50 km	9,4
Celkem	100,0

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Mizivé zastoupení měli v Jablunkově podle cenzu z roku 1900 rodáci z Dolních Rakous (0,4 %) nebo pruského Slezska (0,2 %). Jednotlivci pocházeli podle místa narození i z dalších zemí habsburské monarchie (Bosna, Štýrsko, Tyrolsko), německých zemí (Bádensko, Prusko, Sársko), dále pak z Italského království (Treviso) nebo Ruska. Ve sčítacích operátech nebyl uveden původ, tedy místo narození, u 35 lidí (1,1 %).

Poměr domácího a cizího obyvatelstva byl na základě cenzu roku 1900 v Jablunkově 62,1 : 37,9. Výzkum závislosti vzdálenosti východiska migrace od Jablunkova signalizuje, že významnější místo v přesunech mezi blízkými lokalitami měly ženy (Rakouské Slezsko nebo Uhry, kde pouze ze sousedního okresu Čadca pocházelo 60 % všech imigrantek), naopak muži převažovali v migracích na delší vzdálenosti, zejména z Čech, Haliče, Moravy a z většiny ciziny. Převahu žen v migracích z bližších vzdáleností lze vysvětlit častou volbou partnerů při sňatcích nebo častějším příchodem do služby, a to hlavně do domácností jako posluhovačky, služebné, služky, domovnice; ženy však měly větší zastoupení i v zemědělství. Vyšší podíl mužů na migraci ze vzdálenějších lokalit ukazuje na povahu migrací, které směřují z velké části nejen do průmyslu (stavebnictví, provoz parní pily na dřevo, výroba cihel v cihelně, provozy železniční dráhy), ale taktéž mezi řemesla (zedník, pekař, řezník, tkadlec, krejčí, barvíř, holič, koželuh, malíř, švec, kovář, zámečník, hrnčír a jiní) nebo do úřednických funkcí (advokát, úředníci státní, místní nebo obecní správy).

Na přelomu 19. a 20. století si v Jablunkově zachovalo převahu domácí obyvatelstvo, nejvíce imigrantů bydlelo v centru města; celkově však byl jejich význam nepatrný. Lidé se stěhovali zejména mezi blízkými sousedními lokalitami Jablunkova, a to hlavně v důsledku sňatku či služby. V Jablunkově nebyla zaznamenána migrace ze vzdálenějších zemí rakouské monarchie. Celkem 77,8 % obyvatel Jablunkova pocházelo v roce 1900 z míst vzdálených do 10 km, od 10 do 20 km to bylo 7,3 % osob, ze vzdálenosti 20–30 km jen 2,6 % osob, ze vzdálenosti 30–40 km 1,8 % obyvatel, ze vzdálenosti 40–50 km pouze 1,1 % obyvatel a místo původu vzdálenější 50 km mělo v Jablunkově roku 1900 jen 9,4 % obyvatel.

Struktura obyvatelstva podle obcovací řeči

V Jablunkově byl v roce 1900 zaznamenán vysoký podíl polskojazyčného obyvatelstva (83 %). Nejvíce lidí s polskou obcovací řečí se narodilo v rakouském Slezsku (kolem 95 %), dále 2 % pocházela z Haliče a Uher. Jednalo se o osoby narozené v okrese Čadca, vedle města Čadca to byla Turzovka, Čierne, Svrčinovec, Raková, Staškov, kde blízkost k jablunkovskému regionu a poměrně čilá migrace mezi Jablunkovskem a Kysucemi zřejmě nebyla překážkou naučit se polský jazyk a následně jej využít i v denní praxi. Polský jazyk měl z probádaných sčítacích archů v rámci Jablunkova největší zastoupení v částech Písečná a Žihla. Jestliže srovnáme obcovací jazyk s náboženstvím obyvatel Jablunkova, dojdeme k závěru, že naprostá většina obyvatel Jablunkova mluvících polsky se hlásila k římskokatolickému náboženskému vyznání (91,8 %), dále 8 % vyznávalo evangelickou víru augsburského vyznání, zbylých 0,2 % se hlásilo k judaismu.

K německé obcovací řeči se v Jablunkově přihlásilo 13,2 % obyvatel. Německy mluvící obyvatelstvo pocházelo ze 78,2 % z rakouského Slezska, z toho 84 % z politického okresu Těšín, německy mluvící lidé narození v Čechách či na Moravě představovali 10,2 %, německy hovořících z Haliče bylo nepatrně více (10,5 %). Nejvíce obyvatel hlásících se k německé obcovací řeči žilo v centru města a v osadě Bělá. K německému jazyku se přihlásila i většina (65,3 %) osob vyznávajících židovství; tento podíl mohl být ve skutečnosti vyšší, neboť 31 % Židů, kteří měli domovskou příslušnost v Uhrách, neuvedlo svou obcovací řeč. Pouze čtyři osoby židovského vyznání v Jablunkově měly zapsanu polštinu.

Obyvatelstvo s českou obcovací řečí bylo v absolutní menšině, k moravskému a českému obcovacímu jazyku dohromady se přihlásilo pouze 1,3 % osob. Téměř dvě třetiny z těch obyvatel města Jablunkova, kteří v roce 1900 uvedli podle základní charakteristiky česko-moravsko-slováckou řeč, měly místo narození na Moravě a v Čechách, přičemž nejvyšší zastoupení náleželo politickým okresům Nový Jičín, Valašské Meziříčí, Uherské Hradiště, Místek, Olomouc, Benešov a Český Krumlov, zastoupení měli také imigranti z etnicky českých oblastí těšínského Slezska (Frýdek). Lidé hlásící se k české obcovací řeči měli mezi zkoumanými městskými částmi Jablunkova nejvyšší podílové zastoupení

v městském centru a Písečné, naopak v Žihle a Bělé nebydleli podle sčítacích archů žádní česky hovořící obyvatelé.

Obcovací řeč neuvedlo 78 osob, tj. 2,5 %, jednalo se přitom o osoby pocházející z Uher. Složení obyvatel Jablunkova podle obcovací řeči v roce 1900 odpovídalo národnostní struktuře celého soudního okresu Jablunkov, v němž bylo zastoupení osob s polskou obcovací řečí 96,4 %, následovaly osoby hovořící německy (3,2 %) a česky (0,4 %) (Káňa – Pavelka, 1970: 12).

Rozbor obyvatelstva Jablunkova v roce 1900 podle obcovací řeči ukázal, že na přelomu 19. a 20. století zde přetrvával tradiční homogenní charakter, kde jasně dominovala polská obcovací řeč, stejný stav byl rovněž pozorován i v okolních obcích Jablunkovska. V rámci těšínského Slezska se jablunkovský soudní okres nacházel společně se soudními okresy Strumeň, Skočov, Těšín a Fryštát v centru polského národního hnutí, jehož střediskem byl Těšín, naopak české národní hnutí mělo v těšínském Slezsku nejsilnější pozice na Frýdecku a později v soudním okresu Frýdek, v soudním okresu Bílsko bylo zase významné zastoupení německojazyčného obyvatelstva. Těšínské Slezsko patřilo k regionům s jednou z nejsložitějších etnických skladeb v českých zemích. Bylo územím, které protínaly jazykové hranice a kde se mísily rozličné dialekty (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 281–294).

Struktura obyvatelstva podle náboženského vyznání

Při sčítání 1900 byly v Jablunkově sečteny osoby tří náboženských vyznání (srov. Tabulka č. 4). Z celkového počtu 3115 osob se 2780 z nich, tj. 89,2 %, přihlásilo k římskokatolickému vyznání, k evangelické víře augsburského vyznání 224 osoby, tedy 7,2 %, k izraelskému náboženství 100 osob, což odpovídalo 3,2 %. Prakticky jako celou katolickou lze označit Žihlu, zde dosáhl podíl římskokatolických věřících 99,4 %, naopak nejvíce příslušníků evangelické víry augsburského vyznání se nacházelo v Písečné (15,1 %), Židé měli nejvyšší procentuální zastoupení v městském centru (4,2 %).

Dalším významným centrem katolictví byly na Jablunkovsku také Mosty u Jablunkova, v cenzu z roku 1900 si toto vyznání oficiálně zapsalo 98,4 % populace. Naopak Nýdek byl ryze evangelickou obcí, z celé populace se v roce 1900 k této víře přihlásilo 97,2 % lidí, katolíci zde měli zastoupení pouze z 2,3 %. K většinově katolickým obcím regionu na přelomu 19. a 20. století patřil též Bukovec, dále například Bocanovice, Horní Lomná, k těm s převahou evangelického obyvatelstva náležely ku příkladu Bystřice, Návsí, Košařiska nebo Hrádek.^[9]

Složení obyvatelstva Jablunkova podle náboženství bylo roku 1900 v souladu se strukturou populace celých českých zemí v témže roce, kde se nejvíce obyvatel přihlásilo též k římskokatolické církvi, podíl 95 % byl dokonce vyšší

[9] Gemeindeflexikon, Wien 1906, s. 42–44.

než v Jablunkově. Naopak méně než v Jablunkově, kolem 2 %, se v celozemském měřítku pohyboval podíl evangeliků augsburského vyznání víry, k izraelskému náboženství se hlásilo 1,6 % (Srb, 2004: 160).

TABULKA Č. 4. SKLADBA POPULACE JEDNOTLIVÝCH MĚSTSKÝCH ČÁSTÍ JABLUNKOVA PODLE NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ ZE SČÍTÁNÍ V ROCE 1900
TABLE 4. POPULATION STRUCTURE IN THE INDIVIDUAL PARTS OF JABLUNKOV ACCORDING TO RELIGION BASED ON THE 1900 CENSUS

Náboženské vyznání	Jablunkov- -centrum		Bělá		Písečná		Žihla	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Římskokatolické	1877	89,2	308	92,2	417	84,1	178	99,4
Evangelické augsburského vyznání	129	6,1	20	6,0	75	15,1	–	–
Izraelské	89	4,2	6	1,8	4	0,8	1	0,6
Neuvedeno	11	0,5	–	–	–	–	–	–
Celkem	2106	100,0	334	100,0	496	100,0	179	100,0

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Gramotnost obyvatelstva

Při sčítání lidu v roce 1900 se zjišťovala u osob starších 6 let gramotnost; přitom se rozlišovalo, zda sčítaná osoba umí číst a psát nebo pouze číst. V Jablunkově naprostou většinu sečtených osob starších 6 let tvořili gramotní (srov. Tabulka č. 5), bylo tomu tak ve všech zkoumaných městských částech. Nejvyšší úroveň gramotnosti byla evidována v městském centru, naopak nejnižší v Žihle. Ani podíl pologramotných či negramotných nebyl v Jablunkově zanedbatelný, podle sčítacích operátů z roku 1900 představovala tato část dohromady téměř 14 % celé populace (6,2 % obyvatel města umělo pouze číst, 7,7 % neumělo ani číst, ani psát). Nejméně pologramotných starších 6 let bylo v městském centru, a to 5,3 % obyvatel, k nim přistupovalo v rámci jablunkovských městských částí 7,2 % negramotných obyvatel. I když se nacházelo nejvíce pologramotných v Bělé (9,2 %), panovala nejhorší situace v částech Písečná a Žihla, kde pologramotní a negramotní reprezentovali dohromady 16,8 %, respektive 19,9 % obyvatel, zatímco v městském centru tvořily tyto dvě složky populace celkem 12,5 %. Zde je patrné, že v centru města jakožto kulturním, obchodním i společenském středisku se mohla vzdělanost šířit rychleji než v okolních zaostalejších částech, takže zde byla úroveň gramotnosti vyšší.

TABULKA Č. 5. SKLADBA POPULACE JABLUNKOVA PODLE GRAMOTNOSTI NA ZÁKLADĚ SČÍTÁNÍ V ROCE 1900 (VE VĚKU 6 A VÍCE LET)

TABLE 5. POPULATION STRUCTURE IN JABLUNKOV ACCORDING TO LITERACY BASED ON THE 1900 CENSUS (AGED 6 AND OVER)

Stupeň gramotnosti	Populace Jablunkova					
	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
Čtení i psaní	1129	90,2	1191	81,7	2320	85,6
Jen čtení	24	1,9	144	9,8	168	6,2
Neumí ani číst, ani psát	89	7,1	120	8,2	209	7,7
Neuvedeno	10	0,8	4	0,3	14	0,5
Celkem	1252	100,0	1459	100,0	2711	100,0

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Tyto výsledky za Jablunkov korespondují s tendencí mírného úbytku negramotného obyvatelstva, který byl zjištěn porovnáním údajů ze sčítání 1900 a 1910 v jižní části Těšínska a Místecka. Přesto tyto oblasti patřily dále k místům s nejvyšším podílem osob, které neuměly ani číst, ani psát. V rakouském Slezsku bylo 7 % negramotných mužů a 7,3 % negramotných žen (Dokoupil – Nesládková – Lipovski, 2014: 301). V Jablunkově byla v roce 1900 zaznamenána negramotnost 7,1 % u mužů a 8,2 % u žen. Nejvyšší gramotnost všeobecně byla zjištěna v městském centru a v Bělé, v těchto částech byl také nejvyšší alfabetismus u mužů, ženy ovládaly čtení a psaní nejvíce v centru města. Ve výsledcích se mohla projevit například blízkost školy nebo potřeby řemesel a obchodu.

Struktura obyvatelstva podle ekonomické aktivity

V průběhu 19. století se v českých zemích pohyboval podíl ekonomicky aktivních kolem 54–57 % všeho obyvatelstva, přičemž v roce 1900 bylo v celozemských průměrech ekonomicky aktivních 53,6 % veškeré populace, ekonomickou aktivitu mělo vykazat 64,4 % mužů a 43,3 % žen (Srb, 2004: 80; Kučera – Růžička – Srb, 1971: 178). Od uvedených dat se výrazněji nelišily ani výsledky pro Jablunkov, kde byl roku 1900 zjištěn podíl ekonomicky aktivních 55 % a 45 % ekonomicky neaktivních. Celozemské průměry z roku 1900 převyšovalo městské centrum, kde bylo ekonomicky činných 57,5 % populace, zde byl zároveň ze čtyř analýze podrobených městských částí Jablunkova největší nepoměr mezi ekonomicky aktivními a neaktivními. Vysoký podíl ekonomicky aktivních osob mohl být důsledkem vysokého počtu rodinných příslušníků podílejících se na provozu

obchodů či řemeslných dílen, kteří jako pomáhající byli při cenzech započítáváni jako ekonomicky aktivní osoby (Nesládková, 1979: 75–76).

V celém městě Jablunkov byla na přelomu 19. a 20. století zcela jiná situace, v jablunkovské populaci bylo ekonomicky aktivních žen 47 %, ekonomicky neaktivních 53 %. V Jablunkově bylo ekonomicky aktivních mužů 64,4 % veškerého mužského obyvatelstva. Převaha ekonomicky aktivních mužů byla typická pro všechny zkoumané městské části (srov. Tabulku č. 6). Vedle výrobního řemesla a živností (27,7 % veškeré mužské populace) převažovalo zemědělství a lesnictví (27,5 %). S větším odstupem se na třetím místě nacházel tovární průmysl (15,7 %), dále doprava a spoje (8,5 %), obchod a peněžnictví (5,5 %), veřejná služba (3,6 %), osobní a domácí služby (3,1 %), úřednická práce (2,8 %) a stavebnictví (2,7 %).

Převaha ekonomicky aktivních však nebyla registrována ve všech městských částech, protože v převážně zemědělské Písečné převažovalo ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (46,8 : 53,2 %). Možnou příčinou tohoto stavu bylo velké zastoupení dětské složky (0–14 let), která v populaci Písečné činila téměř 40 %, což bylo nejvíce ze všech částí. Na první pohled se může jevit jako nepravděpodobná příčina vyššího podílu ženského pohlaví v souboru populace Písečné (index maskulinity 830), protože například v obyvatelstvu Bělé ženy nad muži také znatelně převyšovaly (index maskulinity 815). Avšak podíváme-li se na charakter ekonomické aktivity žen v obou těchto městských částech, zjistíme, že v Bělé měly ekonomicky aktivní ženy převahu nad těmi z Písečné o téměř pět procentních bodů.

Více než třetina ekonomicky aktivních žen pracovala v zemědělství, a to nejčastěji jako pracovnice, nádenice, pasačky, pomocnice, nemalá část žen však měla příjem z vlastnictví nebo spoluvlastnictví zemědělské půdy. Ještě poměrně významné procento žen bylo zaměstnáno v řemeslech (17,8 % všech ekonomicky aktivních žen) a osobních a domácích službách (13,7 % všech ekonomicky aktivních žen). Paleta ženských činností byla v těchto dvou odvětvích skutečně pestrá, sahala od švadlen, šiček, přadlen, prodavaček až k pracovnicím či hospodyním, chůvám, pečovatelkám o chudé, služebným, pokojským, nádenicím, děvečkám, uklízečkám, kuchařkám, čišnicím a podobně. Čtvrtým nejrozšířenějším odvětvím ekonomicky aktivních žen byl tovární průmysl (12,7 %). Ženy zde nebyly zaměstnány v sektorech těžkého průmyslu typu hutnictví a hornictví, ale hlavně v nábytkářství při proplétání křesel nebo jako pracovnice a pomocnice při provozu parní pily a cihelny. Ekonomicky aktivní ženy se potom uplatňovaly v dopravě a spojích (5,2 %), obchodu a peněžnictví (4,3 %), ve veřejné službě (2,7 %) nebo stavebnictví (1,7 %).

TABULKA Č. 6. EKONOMICKÁ AKTIVITA MUŽŮ A ŽEN V JEDNOTLIVÝCH MĚSTSKÝCH ČÁSTECH JABLUNKOVA PODLE SČÍTÁNÍ V ROCE 1900
 TABLE 6. ECONOMIC ACTIVITY OF MEN AND WOMEN IN THE INDIVIDUAL PARTS OF JABLUNKOV BASED ON THE 1900 CENSUS

Ekonomická aktivita	Jablunkov-centrum				Bělá			
	muži		ženy		muži		ženy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Aktivní	629	30,2	583	27,3	95	28,7	78	23,1
Neaktivní	338	16,4	556	26,1	55	16,5	106	31,7
Celkem	967	46,6	1139	53,4	150	45,2	184	54,8
Ekonomická aktivita	Písečná				Žihla			
	muži		ženy		muži		ženy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Aktivní	142	28,4	90	18,3	56	30,2	41	24,0
Neaktivní	83	16,5	181	36,7	33	17,3	49	28,5
Celkem	225	45,0	271	55,0	89	47,5	90	52,5

Zdroj: Sčítání 1900.

Source: The Census of 1900.

Struktura obyvatelstva podle příslušnosti k hospodářskému odvětví

Podle sčítacích operátů z roku 1900 byla v Jablunkově téměř třetina zkoumaných obyvatel závislá na zemědělství a lesnictví (32,6 %), naprostá většina obyvatel se pak v tomto odvětví živila přímo prací v zemědělství (98,5 %), jenom kolem 1,5 % osob bylo zaměstnáno v lesnictví. Mezi hojně se vyskytující postavení v zemědělství patřilo např. obecné označení dělník, pasák či pasačka, pomocník nebo nádeník. Více než padesátiprocentní podíl zemědělství v zaměstnanosti obyvatel byl zaznamenán v městských částech Písečná (55,4 % všech obyvatel) a Žihla (51,4 %). V městském centru mělo vedle zemědělství (28,1 %) relativně vyrovnanou úlohu v obživě obyvatelstva i řemeslo a živnosti (26 %). Naopak v populaci městské lokality Bělá měla rozhodující roli výrobní řemesla a živnosti, v nichž bylo zaměstnáno 32,5 % všech obyvatel Bělé, s velkým odstupem následovalo zemědělství a osobní a domácí služby (shodně 16,5 %). Ve všech zkoumaných lokalitách převažovaly v celém odvětví zemědělství a lesnictví ženy (v celém Jablunkově index maskulinity 635).

Necelá čtvrtina obyvatel analyzovaných částí Jablunkova (22,4 %) se živila řemeslem, toto odvětví bylo doménou mužů (maskulinita 1316 : 760), kteří v roce 1900 vykazovali v Jablunkově jako obor hlavního zaměstnání nejčastěji právě řemeslo nebo živnost (27,7 % z celkového počtu všech mužů). V řemeslnických

či živnostenských činnostech se však objevovaly i ženy, a to nejvíce jako šičky, švadleny, krejčové, jako prodavačky a pomocnice v pekařství nebo obuvnictví. Početně nejvíce zastoupeni byli mezi řemeslníky obuvníci (17,7 %), tesaři (12,8 %), řezníci (7 %), pekaři (6,5 %), zedníci (6 %) a krejčí (5,1 %). Naprostá většina těchto řemesel se nacházela v městském centru a Bělé, z analyzovaných čtyř částí se v těchto dvou lokalitách nalézalo 58,5 % všech řemeslnických dílen.

Dlouhou tradici mělo v Jablunkově například kloboučnictví, hřebenářství, krejčovství, kolářství nebo kovářství. Mnohá řemesla v Jablunkově na konci 19. století v souvislosti s narůstající tovární výrobou zanikla nebo prožívala výraznou krizi, některá však i přesto, že byla založena na ruční práci, zůstala stále žádaná. Takovým řemeslem bylo truhlářství. Truhláři v Jablunkově, který byl centrem výroby lidového nábytku, vyráběli ozdobné a malované poličky, lavice, křesla, okna, dveře a zejména truhly a skříně. Na přelomu 19. a 20. století truhláři přecházeli na výrobu nábytku podle městských vzorů bez barevného malování (Piegza, 1993; Szpyrc – Szymik, 1993: 38–42). Specifickým řemeslem sahajícím minimálně do druhé poloviny 16. století bylo v Jablunkově hrnčičství.^[10] I ve sčítacích operátech z cenzu roku 1900 se v Jablunkově nacházeli zástupci význačných hrnčičských rodin s více než stoletou tradicí.

Třetím nejvýznamnějším sektorem v Jablunkově na přelomu 19. a 20. století byl tovární průmysl, v němž našlo hlavní práci 14,1 % všech analyze podrobených obyvatel. V jednotlivých městských částech Jablunkova však panovala rozdílná situace, neboť populace Žihly a Písečné vykazovaly závislost na továrním průmyslu jako druhém nejdůležitějším odvětví (34,1 %, respektive 24,8 %), a to v obou případech po zemědělství. Naopak v městském centru a v lokalitě Bělá našlo v provozech továrního průmyslu obživu 10,3 %, respektive 11,4 % ekonomicky aktivních lidí. Velký význam z jednotlivých provozů továrního průmyslu na Jablunkovsku měly pily. Arcivévodská parní pila v Návsí byla založena v roce 1870, její roční kapacita byla na přelomu 19. a 20. století přibližně 400 kulatin a 3000 desek.^[11] Další pila v Jablunkově patřila k největším závodům svého druhu v českých zemích. Měla celkem sedm rámových pil a ročně zpracovávala 25 000 až 30 000 m³ kulatiny, její produkty byly vyváženy do Německa nebo Holandska. Podporou nejen pilám byla v roce 1900 v Jablunkově založená továrna s názvem

---

[10] Prvním historicky ověřitelným hrnčičem byl Valentýn Orlik, o němž je známo, že bydlel v Jablunkově v roce 1577. Dalšími centry hrnčičství na těšínském Slezsku byl Těšín, Visla, Skočov, Fryštát, Strumeň (Piegza, 1971: 3–31).

[11] Pily zpracovávaly dřevní hmotu pro místní potřeby (stolaře, truhláře, stavební účely atp.). Vedle parní pily v Návsí či Jablunkově měly na začátku 20. století velký význam dvě pily s vodním pohonem v Bystřici nebo vodní pily v Nýdku, Milíkově, Lomné, Bukovci a Písku, kde se nejstarší pila nacházela už od poloviny 17. století. Pila v Písku zpracovávala ve čtyřicátých letech 19. století ze 400 klád celkem 2480 prken za rok, počátkem 20. století byla původně vodní pila opatřena parním strojem. V roce 1906 přibyla další (Mikulová, 2018: 27; Gaura, 1993: 11; Kurzysz – Volný, 2016: 387–393).

Pilana, která vyráběla různé druhy pil a další náradí (pily okružní, velké rámové, kotoučové, pro dřevorubce, pilaře, truhláře, stolaře, ale i zemědělce a zahradníky) (Krůl – Nováková – Pavelková, 2006: 96–97). Z provozu parní pily se v celém městě živilo asi 57,4 % osob pracujících v továrním průmyslu.

O poznání menší důležitost mělo nábytkářství, v němž působila pětina všech zkoumaných obyvatel Jablunkova zaměstnaných v továrním průmyslu (20,5 % lidí v továrním průmyslu). Nejvyšší zastoupení pracujících v nábytkářském sektoru bylo evidováno v městském centru, kde mezi nejčastější činnosti patřila výroba křesel ze surového dřeva. V nábytkářském průmyslu byly zaměstnány i ženy, které zde našly uplatnění například jako pletačky košů (Gabriel – Goymer, 2003; Marková, 2005). Z hlediska uplatnění v nábytkářství však byly zjištěny velké rozdíly v jednotlivých městských částech, kdy kupříkladu v Bělé v tomto odvětví nikdo nepracoval, naopak v centru města téměř 36 % všech lidí zaměstnaných v továrním průmyslu.

Pracovní příležitosti v nábytkářství poskytovala Jablunkovským především továrna na nábytek z ohýbaného dřeva v Těšíně, kde byla od roku 1871 těšínská pobočka dřevozpracujícího komplexu židovských podnikatelů Jakoba a Josefa Kohna, jejíž výrobky se vyvážely nejen do celé habsburské monarchie, ale do všech světadílů. Výroba ohýbaného nábytku byla organizována kombinací tovární výroby a rozptýlené domácí výroby, což byl i případ pracovníků v Jablunkově, zejména žen. Materiál byl z těšínské továrny na povozech dopravován do skladu v Jablunkově, kde si jej pletačky rozebraly do svých domovů. Hotovou práci předaly opět do jablunkovského skladu, odkud se převážela zpět do těšínské továrny, kde proběhlo zkompletování s dřevěnou konstrukcí židle. K přepravě osob i nákladu byly používány formanské vozy, tento způsob dopravy byl zrušen až v roce 1945 (Cichá a kol., 2000: 40–41). Jindy naopak jablunkovské pracovnice dokončovaly nábytkářské zboží drobnými úpravami (broušení, nátěry) (Štěpán, 2005). Pro obyvatele Jablunkova měla dále v továrních provozech význam i parní cihelna (12,1 % obyvatel pracujících v továrním průmyslu).

Hutnictví a hornictví nemělo v Jablunkově v roce 1900 významnější zastoupení, práci v těchto provozech těžkého průmyslu se živilo 3,6 %, respektive 3,2 % obyvatel zaměstnaných v továrním průmyslu. V Žihle a Bělé nebyl zaznamenán nikdo, kdo by pracoval v těchto dvou odvětvích, naopak nejvíce jich bylo v Písečné (celkem 18,7 % všech osob pracujících v továrním průmyslu). V přepočtu na celkový počet zkoumaných obyvatel Jablunkova pracovalo dohromady v hutnictví a hornictví jen procento obyvatel. Mezi hutnickými zaměstnavateli převažovala nad Vítkovickými železárnami huť v Třinci (37,5 : 62,5). Horničtí dělníci z Jablunkova byli zaměstnáni v Ostravsko-karvinském uhelném revíru.

Další sektory měly v obživě obyvatelstva Jablunkova na přelomu 19. a 20. století již podružný význam. Po prioritním postavení zemědělství a lesnictví následovaném výrobním řemeslem a živnostmi a posléze továrním průmyslem obsadila čtvrtou příčku osobní a domácí služba. V tomto sektoru pracovalo 8,8 % všech

analyzovaných obyvatel Jablunkova, přičemž zde byla výrazná feminita (index maskulinity 191). Ve většině případů se jednalo o ženy pracující jako posluhovačky, pomocnice, chůvy, pokojské, uklízečky, služky, kuchařky, pradleny a podobně. Pracující v osobních a domácích službách měli nejvyšší zastoupení v populaci městského centra a osady Bělé, kde bylo v tomto sektoru zaměstnáno nejvíce lidí (16,5 %), naopak v Písečné byl podíl osob v tomto odvětví nejnižší (1 %).

Na pomyslné páté příčce se nacházeli ti obyvatelé Jablunkova, kteří měli v roce 1900 hlavní zdroj obživy v dopravě, spojích a veřejné službě (6,7 % všech analyzovaných osob). Zaměstnanost v dopravě a spojích ovlivnila zejména železnice, vedle všeobecného označení pracovníků se často objevovaly i konkrétnější výkony práce jako topič, hlídač, dozorce, průvodčí, řadič či ovladač páky, brzdař, revizní technik kolejí nebo strojvedoucí. Nejvyšší podíl osob pracujících v tomto sektoru se nacházel v městském centru a v Bělé, kde to byla téměř desetina všech obyvatel osady. Naopak v Písečné přesahovalo zastoupení osob v dopravě a spojích lehce dvě procenta, v Žihle v tomto odvětví nikdo nepracoval.

Do skupiny veřejných služeb bylo zahrnuto školství, zdravotnictví, veřejná správa, pohostinství, poštovní služby a další. Ve veřejných službách našlo zdroj obživy nejvíce lidí v Bělé (8,7 % osob) a městském centru (8,3 % obyvatel lokality), v Písečné patřil tento sektor k nejméně frekventovaným (1,4 % místních obyvatel) a v Žihle v něm nepracoval nikdo. Úřednické povolání bylo doménou téměř výlučně mužů, jedna dívka uvedla jako zaměstnání státní úřednice. V jednotlivých případech ženy uvedly práci listonošky, učitelky, lékárnice nebo ošetřovatelky a pečovatelky. Muži působili na pozicích státních či městských úředníků, dále notářů, písařů, okresních soudců, odborných asistentů, lékařů, lékárníků, učitelů, ředitele školy a dalších. Ve zkoumaných čtyřech městských částech Jablunkova se nacházelo 84 úředníků, nejvíce jich bylo v městské a státní veřejné správě, mimo tento okruh byli dva úředníci zaměstnáni při železnici, jeden při provozu stoupy a jeden v lesnictví.

Obchodu a peněžnictví se v celém Jablunkově věnovalo 4,8 % všech pracujících, přičemž mužů bylo v tomto sektoru nepatrně více (maskulinita 1083 : 923). Toto odvětví mělo nejvyšší zastoupení v městském centru (6,6 % obyvatel lokality), naopak v Žihle v něm nikdo nepracoval. Velice nízké zastoupení mělo v Jablunkově stavebnictví, jež bylo primárním zdrojem obživy 2,1 % všech obyvatel. Stavební sektor měl výraznější podíl na zaměstnanosti populace Písečné (7,5 %) a Žihly (2,2 %), méně městského centra (1,2 %), v Bělé v tomto odvětví nebyl zaznamenán žádný pracující.

Podle cenzu z roku 1900 si stále udržovalo pozici nejdůležitějšího zdroje obživy zemědělství a lesnictví, protože v něm nalezla uplatnění téměř třetina všech obyvatel Jablunkova; v osadách Písečná a Žihla to byla dokonce více než polovina všech osob. Do pozadí nebyla odsunuta ani tradiční řemesla a živnosti, jejichž význam na přelomu 19. a 20. století neklesl, o čemž svědčí více než pětina všech zkoumaných obyvatel Jablunkova zaměstnaných v tomto odvětví. Ještě

výraznější důležitost řemesel a živností byla patrná v populaci Bělé a městského centra, v obou těchto městských částech dohromady bylo toto odvětví zdrojem pracovních příležitostí pro skoro 60 % lidí.

Struktura obyvatelstva Jablunkova podle odvětví zároveň dokazuje, že industrializace v tomto městě nebyla v roce 1900 zatím rozsáhlá, neboť význam tovární průmyslové výroby pro obživu zdejší populace byl poměrně nízký. Sedmina všech obyvatel Jablunkova závisela obživou na továrním průmyslu (z toho na hutnictví a hornictví připadalo 1 % všech pracujících), většina z nich byla zaměstnána v provozech parní pily, parní cihelny nebo nábytkářství. V železniční dopravě našla uplatnění pouhá patnáctina všech analýze podrobených obyvatel Jablunkova. Sociální struktura obyvatelstva Jablunkova v roce 1900 se tudíž významněji nelišila od sociální struktury populace Jablunkova roku 1843, kdy na základě vceňovacích operátů bylo nejdůležitějším zdrojem obživy zemědělství a řemeslo.^[12]

Závěr

Na přelomu 19. a 20. století patřilo Jablunkovsko k chudým podhorským regionům osídleným hlavně polsky (menší a okrajové části), méně německy (centrum a nejbližší okolí) a česky mluvícím převážně římskokatolickým, z menší části evangelickým obyvatelstvem. Rozbor obyvatelstva Jablunkova na základě sčítání z roku 1900 potvrdil, že i ještě na přelomu 19. a 20. století měla modernizace na tomto území malý dopad, obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím, domácí průmyslovou výrobou, řemeslem nebo obchodem. K pozvolnému přechodu od protoindustriálních způsobů výroby k industriálním došlo na Jablunkovsku výrazněji až ve dvacátých a třicátých letech 20. století, kdy stále více obyvatel tohoto regionu nacházelo práci zejména v nedalekých Třineckých železárnách. Analýza zachycuje město v době před těmito změnami, transformace se projevila pouze v menší míře a jen v hospodářském vývoji, nikoli v populačních poměrech. Studie zachytila poslední fázi venkovského osídlení v tomto regionu, který zůstával ještě na přelomu 19. a 20. století periferním.

Obyvatelstvo Jablunkova lze v roce 1900 charakterizovat ještě jako tradiční, protože 55 % ekonomicky aktivních obyvatel města se živilo zemědělstvím, řemesly a obchodem. V továrním průmyslu pracovala sedmina populace, v těžkém průmyslu, tzn. v hutnictví nebo hornictví, jen jedno procento všech obyvatel Jablunkova. Podle původu v Jablunkově převažovalo domácí obyvatelstvo, nově příchozí byli nejčastěji z blízkých oblastí v důsledku sňatku nebo služby, na rozdíl od v té době již industrializovaných lokalit, jako byl například Třinec, kde v té

---

[12] Zemský archiv v Opavě, Stabliní katastr slezský, Catastral-Schätzung-Operat der Steuergemeinde Jablunkau, Stabliní katastr slezský, inv. č. 314.

době byla již výrazná převaha cizího obyvatelstva pocházejícího z různých zemí monarchie nebo ciziny, přičemž motivy příchodu byly veskrze ekonomické.

Zemědělský ráz Jablunkova se projevil také v biologické skladbě obyvatel. Struktura podle pohlaví byla ovlivňována hlavně úrovní přirozené reprodukce, vysoký podíl vykazovala poproduktivní věková skupina. V populaci Jablunkova na přelomu 19. a 20. století byl evidován vyšší podíl žen než mužů, což bylo typické pro lokality zemědělské, respektive zázemí průmyslových oblastí. Jablunkov si uchoval polskojazyčnou homogenitu, přes čtyři pětiny lidí vyznávalo římskokatolické náboženství, bezvěrci se mezi obyvatelstvem nevyskytovali.

Jablunkovsko tedy nebylo výrazněji zasaženo průmyslovou revolucí, která se však v tomto regionu projevila symptomaticky v podobě vzniku či přeměny menších podniků (parní pily, parní cihelny), budování železnice nebo jiné infrastruktury. Příčinami opoždění industrializace na Jablunkovsku mohly být nepříznivé přírodní podmínky a podhorská či horská poloha regionu, některé zapadlé oblasti byly pro nedostatečnou infrastrukturu odříznuty od okolního světa ještě i ve 20. století. Podstatnou roli hrál bezesporu i jistý tradicionalismus přijímající velmi negativně a nedůvěřivě všechny inovace a změny, což bylo zjevné ještě v prvních letech 20. století i později.

Lze konstatovat, že bez významnějšího vlivu modernizačních obecných procesů i jedinečných událostí zůstal zkoumaný region spíše „periferní“ a „zaostalý“. Industrializace a demografická revoluce nastoupila na Jablunkovsku později a v 19. století se v tomto regionu ještě neprosadila. Jablunkovsko tak nevyužilo své výhodné pozice, a i přes dlouhotrvající existenci venkovského domácího textilního průmyslu zde do konce 19. století nedošlo k transformaci na moderní industrializovaný region alespoň v podobě tovární textilní výroby, přestože zde byly snahy v souvislosti s existencí přádelny lnu v Jablunkově-Žihle v letech 1867–1897. Trhy byly spíše místní nebo mírně nadregionální, orientující se hlavně na Jablunkov a přilehlé okolní vesnice v oblasti Beskyd. Toto zaostávání bylo do určité míry podmíněno i tím, že Jablunkov zůstal stranou od důležitých dopravních spojů, například Košicko-bohumínské dráhy.

K zásadním změnám ekonomického a společenského vývoje došlo na Jablunkovsku až po vzniku Československé republiky, například na komerční zemědělství se některé lokality Jablunkovska transformovaly až s postupujícími léty 20. století a v některých oblastech teprve po druhé světové válce a v padesátých letech 20. století, kdy se pozvolna prosazovala mechanizace. Představená studie tak vlastně zobrazuje situaci na venkově na Jablunkovsku v 19. století, protože Jablunkov měl na začátku 20. století stále venkovský charakter.

References

Primární prameny / Primary sources

Zemský archiv v Opavě, Stabilní katastr slezský, Catastral-Schätzung-Operat der Steuergemeinde Jablunkau, inv. č. 314.

Sčítání 1900: Zemský archiv v Opavě, Úřední sčítání 1900, Okresní úřad Český Těšín, inv. č. 62, kn. 62, Těšín [okres], Jablunkov [soudní okres], Jablunkov [obec], čp. 1–69, 71–74, 76–83, 85, 86, 89, 91, 93, 94, 97–177, 179–208, 210, 211, 213–216, 301–315, 317–373; inv. č. 63, kn. 63, Těšín [okres], Jablunkov [soudní okres], Jablunkov [obec], Písečná [část obce], čp. 1–63, Bílá [část obce], čp. 1–27, 29–32; Žihla [část obce], čp. 1–22. [Provincial Archives in Opava, Census 1900, District Český Těšín].

Gemeindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. Dezember 1900. Herausgegeben von der K. K. Statistischen Zentralkommission. XI. Schlesien, Wien 1906.

Český statistický úřad, Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2021, Praha 30. dubna 2021, <https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17fba60021e5c54?version=1.1>. (7. 10. 2024).

Sekundární prameny / Secondary sources

Berrová, P. 2007. Konskripce a sčítání lidu na našem území v kontextu zjišťování národnosti obyvatelstva a se zohledněním nálezů Nejvyššího správního soudu. *Historická demografie*, 31, 147–210.

Bialoň, M. 1986. *Obyvatelstvo vybraných obcí Těšínska na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.

Cichá, I. 2017. *Beskydské gruně nad Olzou a Vislou. Beskidzkie gronie nad Olzą i Wisłą*. Bystrice: Regio.

Cichá, I. a kol. 2000. *Olza od pramene po ústí. Olza od źródła po ujście*. Český Těšín: Region Silesia.

Dokoupil, L. 1990. Důsledky industrializace pro vývoj společenské struktury východní části ostravské průmyslové oblasti. In Wanatowicz, M. (ed.), *Górny Śląsk Cieszyński i okrgę ostrawski w okresie industrializacji. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Nr. 1108*, 11–20, Katowice: Uniwersytet Śląski.

Dokoupil, L. – Nesládková, L. – Lipovskí, R. 2014. *Populace Rakouského Slezska a severovýchodní Moravy v éře modernizace*. Ostrava: Universitas Ostraviensis.

Garajová, D. 2019. *Historicko-demografický náčrt dejín Kysúc v 19. storočí na príklade obce Oščaďnica*. Disertačná práca na katedre histórie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra.

Hermann, V. 2013. *Jablunkovské tunely*. Vendryně.

Gabriel, S. – Goymér, S. 2003. *Košikářství*. Brno: Computer Press.

Gaura, K. 1993. Zdroje obživy obyvatel Jablunkovska na prahu 20. století. *Těšínsko*, 36:2, 8–11.

Hruška, L. – Jarošová, L. – Lipovskí, R. (eds.). 2021. *Velký historický atlas českého Slezska. Identita, kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu*. Ostrava: Accendo – Centrum pro vědu a výzkum, z.ú.

- Jež, R. – Lipovski, R. – Pindur, D. a kol. 2020. *Těšínské Slezsko a jeho proměny v době modernizace*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Kaňa, O. – Pavelka, R. 1970. *Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918–1939*. Ostrava: Profil.
- Kárníková, L. 1965. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Kiera, M. 2014. *Istebna: Zarys dziejów beskidzkiej wsi. Náčrt dějin beskydské vesnice*. Istebna: Grafikon.
- Korbelářová, I. 2008. *Těšínsko–země Koruny české*. Český Těšín.
- Korbelářová, I. – Peter, V. – Wawreczka, H. – Žáček, R. 2001. *Beskydy a Pobeskydí 1895–1939*. Třinec: Wart.
- Kuča, K. 1997. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl 2*. Praha: Libri.
- Kučera, M. – Růžička, L. – Srb, V. 1971. *Demografie*. Praha: Svoboda.
- Kurzysz, K. – Volný, J. a kol. 2016. *Písek – 550 let historie obce, Piosek – 550 lat historii gminy*. Bystřice: Regio.
- Krůl, M. – Nováková, P. – Pavelková, I. 2006. *Historie a současnost podnikání v Těšínském Slezsku*. Žehušice: Městské knihy.
- Lipovski, R. 2020. Nelehká existence prádelny lnu v Jablunkově-Žihle (1867–1903). *Těšínsko*, 63:1, 59–70.
- Lipovski, R. 2008. *Populační vývoj frýdecko-místecké aglomerace od poloviny 17. století do završení průmyslové revoluce*. Disertační práce na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.
- Litnerová, Z. 1988. *Demografický vývoj Třinecka v letech 1839–1900 na příkladě Třince, Vendryně a Písečné (příspěvek k regionálnímu sledování průběhu demografické revoluce)*. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.
- Marková, G. 2005. *Košíkářství*. Praha: Grada.
- Maur, E. 1978. *Základy historické demografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Mitrenga, J. 1974. Z minulosti a přítomnosti závodu 2 Jablunkov Elektro-Praga Hlinsko. *Těšínsko*, 17:2, 21–27.
- Mikulová, Z. 2018. *Návsí*. Bystřice: Regio.
- Myška, M. 1967. Migranti z Haliče a jejich podíl na vytváření dělnické třídy v uhelném průmyslu Moravské Ostravy v 2. polovině 19. století. *Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*, 4, 147–181.
- Myška, M. 2013. Soumrak domácího průmyslu na Těšínsku. *Těšínsko*, 56:4, 1–8.
- Myška, M. – Zářický, A. a kol. 2008. *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku I*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Nesládková, L. 1979. *Důsledky kapitalistické industrializace v populačním vývoji severní a severovýchodní Moravy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Ondřeka, Z. a kol. 2008. *Těšínské Slezsko*. Český Těšín: Muzeum Těšínska.
- Pavlík, Z. – Rychtaříková, J. – Šubrtová, A. 1986. *Základy demografie*. Praha: Academia.
- Piegza, K. 1971. *Ceramika cieszyńska*. Czeski Cieszyn: Zarząd Główny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego. Sekcja Folklorystyczna.
- Piegza, K. 1983. *Cieszynskie skrzynie malowane*. Český Těšín: Zarząd Główny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego. Sekcja Folklorystyczna.
- Pitronová, B. 1978. Podíl migrací na demografickém vývoji ostravské průmyslové oblasti 1869–1919, *Slezský sborník*, 76:1, 26–43.

- Pregiel, P.– Przerwa, T. 2005. *Dzieje Śląska*. Wrocław: CADUS.
- Rachfalíková, N. 1987. *Demografický vývoj obce Bukovec v letech 1795–1930*. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.
- Šekera, V. 1978. *Obyvatelstvo českých zemí v letech 1754–1918*. Praha: Český statistický úřad.
- Srb, V. 2004. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Praha: Karolinum.
- Stará, A. 2000. *Historie Jablunkova*. Jablunkov: Město Jablunkov.
- Stará, A. 1988. 120 let závodu Elektro-Praha Jablunkov. *Těšínsko*, 31:3–4, 28–29.
- Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (eds.). 1997. *Těšínsko. 1. díl. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia.
- Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (eds.). 2000. *Těšínsko. 2. díl. Obydlí, oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia.
- Stolařík, I. – Štika, J. (eds.). 2001. *Těšínsko. 3. díl. Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy*: Tilia.
- Szpyrc, A. 1999. *Jablunkov*. Český Těšín: Proprint.
- Szpyrc, A. 2002. *Jablunkov 1939–1989*. Český Těšín: Proprint.
- Szpyrc, A. 2010. *Jabłonków 1435–1939*. Vendryně: Beskidy.
- Szpyrc, A. – Szymik, O. 1993. *O rzemiośle na Śląsku Cieszyńskim*. Czeski Cieszyn.
- Štika, J. (ed.). 2002. *Těšínsko. 4. díl. Lidová píseň a hudba, lidový tanec, prozaická ústní slovesnost, lidové umění výtvarné*. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy: Tilia.
- Štika, J. (ed.). 2003. *Těšínsko 5. díl. Těšínská lidová kultura a polská národnostní menšina*. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy: Tilia.
- Štěpán, V. 2005. Továrna na nábytek z ohýbaného dřeva rodiny Kohnů v (Českém) Těšíně. *Cieszyńskie Studia Muzealne/Těšínský muzejní sborník*, 2, 225–246.
- Tomášová, V. 2018. *Evangelíci na Těšínsku v tolerančním období (1781–1861)*. Český Těšín: Slezská církev evangelická augsburského vyznání.
- Turoň, L. 2016. *Vývoj přirozené měny obyvatelstva evangelické farnosti Bystřice nad Olší ve statistické éře*. Diplomová práce na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.
- Turoň, L. 2022. *Vývoj populace Jablunkovska v „dlouhém“ 19. století*. Disertační práce na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Ostrava.
- Wanawatowicz, M. (ed.). 1990. *Górny Śląsk Cieszyński i okřeg ostrawski w okresie industrializacji*. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Nr. 1108. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Wawreczka, H. 2019. *Jablunkov včera a dnes / Jablunkov Yesterday and Today / Jabłonków wczoraj i dziś*. Třinec: Wart.
- Zářický, A. a kol. 2015. *Lumír Dokoupil. Z díla historického demografa*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Zářický, A. a kol. 2020. *Rakouské Slezsko v procesu modernizace 1742–1914. Svazek I. a II.* Ostrava: Ostravská univerzita.
- Žáček, R. 2004. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri.

